

на собственные силы и свой опыт ведения бизнеса. В государственной помощи нуждаются куда более важные для народного хозяйства отрасли, на которые и направлена государственная поддержка. Однако если макроэкономические меры будут иметь успех, общепит выиграет от этого автоматически.

Большинство экспертов считает, что кризис оздоровит ресторанный бизнес – с рынка уйдут случайные игроки, недобросовестные и неэффективные компании. Общий темп роста рынка, безусловно, замедлится – но теперь это будет рост больше качественный, чем количественный.

Литература

1. Осипов В. П. и др. Ресторанный бизнес в России / Под общ. ред. С.Л.Ефимова. М.:РосКонсульт,2000.
2. Уокер Дж. Р. Введение в гостеприимство: Пер. с англ. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.
3. Назаров О. Как раскрутить ресторан? М.: "Ресторанные ведомости" 2002.
4. Котлер Ф. Основы маркетинга. Перевод с английского В. Б. Боброва. М., - Изд. "Прогресс", 1991.
5. Журнал «HoReCa-magazine» № 9 (22) 2010.

УДК 502.72:581.9:504.73 (631.4)

ТЕНДЕНЦІЙНІ РЯДИ СТЕПОВИХ ФІТОЦЕНОТИПІВ ТА ЕДАФОТОПІВ РЛП "КЛЕБАН-БИК"

Бандурко В.В.
Сафонов А.І.

Степова зона займає східну та південну частини України. Загальна площа степів становить приблизно 25 млн. га, що складає близько 40% території України. Степовий тип рослинності у нашій країні віднесено до першочергових охоронних об'єктів, тому що він повільно відновлюється після порушення поверхневого горизонту ґрунтів; швидко скорочуються площі територій під впливом антропогенного навантаження.

Актуальність еколого-ботанічних досліджень степових угруповань обумовлена як потребами науки (еколого-ценотичні ніші, потенціали; стійкість та динамізм; діагностика та контроль стану збалансованості екосистем), так і практики землекористування та ресурсозбереження. Саме тому всі аспекти ботаніки та екології повинні знайти та зберегти своє місце в загальному русі за раціональне землекористування. Україна є аграрною державою, збереження якості ґрунтового шару, який здебільшого сформований саме степовим типом рослинності, є першочерговим завданням при переході країни до збалансованого розвитку Європейського змісту.

Для подальшого дослідження нами було обрано комплекс проблемних питань, індикаторів стану природних систем, підібрано відповідну та адекватну

для специфічного експерименту методологічну базу, реалізовано запланований комплекс робіт, отримано фактичний матеріал та, на основі відповідних висновків і запроваджених заходів розроблено покрокову програму досягання для деградованої системи статусу збалансовано-продуктивної.

Центральну увагу досліджень ми приділяли функціонально значущій частині екосистеми – фітогенному блоку, вузловою частиною якого є також едафосередовище, які у сукупності формують межі та специфіку балансової системи.

Інформаційно-аналітичний огляд ми вирішили згрупувати таким чином, щоб можна було окреслити структуру сукупності свідчень та сформулювати необхідні висновки для більш успішної реалізації експерименту:

1. Збереженням раритетної фракції флори та відновленням трансформації природних систем займалися та займаються чисельні науково-дослідні лабораторії та колективи учених [7, 8, 9,], у кожному випадку є своя специфіка такого експерименту: в залежності від масштабів запланованих робіт, від природних умов [7], від матеріально-технічної бази.
2. На проблеми розвитку фітосистем та характер мезофітизації степових ценозів вказують чисельні розробки вітчизняних [1] та закордонних вчених [10], де вивчаються антропогенні фактори, що викликають якісні зміни фітоценозів [2, 4, 8], порушення біогеохімічного кругообігу речовин та структурні зміни едафотопів, стратегії виживання окремих видів рослин та взаємодію між видами угруповань в цілому [10].
3. Біорізноманітність та ландшафтне розмаїття – є предметом досліджень багатьох наукових шкіл [8, 9], де вивчаються окремі види рослин і тварин [5], так і надорганізмові системи, починаючи з популяційного рівня [6].
4. Вивченням характеристик та якостей ґрунтів теж займаються наукові лабораторії із провідними вченими, відомими своїми досягненнями та публікаціями [3].

Деякі питання за результатами нашої пошукової роботи мають неоднозначні трактування, що за принциповими позиціями вимагають доведення певного твердження до експериментального доказу. Наприклад: чи має сенс впроваджувати практику реінтродукції на степових ділянках за сучасних умов та тенденцій клімату [7], чи є види роду ковила продуктивними та ефективними у сучасному едифікаторному відношенні [10], чи можна регулювати балансову систему степового характеру за умов специфічно флуктуючого кліматичного балансу [11].

Мета дослідження: на основі еколого-мікроморфологічних досліджень едафотопів степових фітоценозів та оцінки напрямку сукцесійних процесів степових ділянок парку розробити й апробувати проект заходів зі збереження і відновлення степових ділянок РЛП "Клебан-Бик".

Дослідження проводили на території центральної ділянки регіонального ландшафтного парку (РЛП) "Клебан- Бик" (Костянтинівський район Донецької області). Загальна площа експериментальних ділянок становила 237 м².

Для проведення досліджень ми використовували наступні методи: польові геоботанічні (рекогносцирувально-маршрутні, детально-маршрутні та

стаціонарні) популяційні, еколого-морфологічні, мікроморфологічні та описові методи, інтродукційні методи та методи статистичної обробки результатів.

Оскільки всі види роду *Stipa* L., що зростають в РЛП «Клебан-Бик» занесені до Червоної книги України, дослідження проводили на одних і тих же ділянках з мінімальним вилученням особин з популяції.

У результаті досліджень на центральній ділянці РЛП було виявлено 13 видів роду *Stipa* L. (див. табл. 1). За рекогносцирувальними та первинними геоботанічно-описовими методами встановлено, що в рослинному покриві окремих модельних ділянок субдомінантами виступають *Crinitaria villosa* (L.) Grossh., *Dianthus pseudoarmeria* Vieb., *Euphorbia seguieriana* Neck., *Teucrium polium* L. У межах центральної ділянки РЛП "Клебан-Бик" різні види роду *Stipa* L. зустрічаються в певних біотопах. На кам'янистих і щербенистих ґрунтах найчастіше зустрічається ковила найкрасивіша, ковила дніпровська, ковила Лессінга. На більш пологих схилах із глинистими ґрунтами зустрічалися ковила українська, ковила пухнастолиста, ковила відмінна, ковила шорстка, ковила пірчаста. У більш вологих впадинах на щербенистих чорноземах зустрічалися ковила азовська, ковила вузьколиста. Деякі види описані нами в різних біотопах (на кам'янистих і щербенистих ґрунтах, на пологих схилах із глинистими ґрунтами) до них належить ковила волосиста.

Таблиця 1. Видовий склад та охоронний статус видів роду *Stipa* L. на території РЛП «Клебан-Бик»

	Види роду <i>Stipa</i> L.	Рівень охорони	Ендеміки	Релікти
1	<i>Stipa capillata</i> L.	U	–	–
2	<i>Stipa anomala</i> P.Smirn. ex Roshev	Eu + U	–	–
3	<i>Stipa dasyphylla</i> Trautv	U	–	–
4	<i>Stipa pennata</i> L.	U	–	–
5	<i>Stipa pulcherrima</i> K.Koch	U	+	–
6	<i>Stipa disjuncta</i> Klokov	U	–	–
7	<i>Stipa borysthena</i> Klokov	U	+	–
8	<i>Stipa ucrainica</i> P.Smirn.	U	+	+
9	<i>Stipa lessingiana</i> Trin. et Rupr.	U	–	–
10	<i>Stipa asperella</i> Klokov et Ossyczynjuk	U	–	–
11	<i>Stipa tirsia</i> Steven	U	–	–
12	<i>Stipa zalesskii</i> Wilensky	Eu + U	–	–
13	<i>Stipa maeotica</i> Klokov et Ossyczynjuk	U	–	–

Нами доведено, що види роду *Stipa* L. мають безперечну перевагу при формуванні едафотопу за фітоценотичним пріоритетом. Про це свідчать задернованість та гумусонакопичення ґрунтів, зменшення ерозійних процесів та регулювання балансів потоків вологи, мікроелементів і енергії (в першу чергу за показниками температурного режиму).

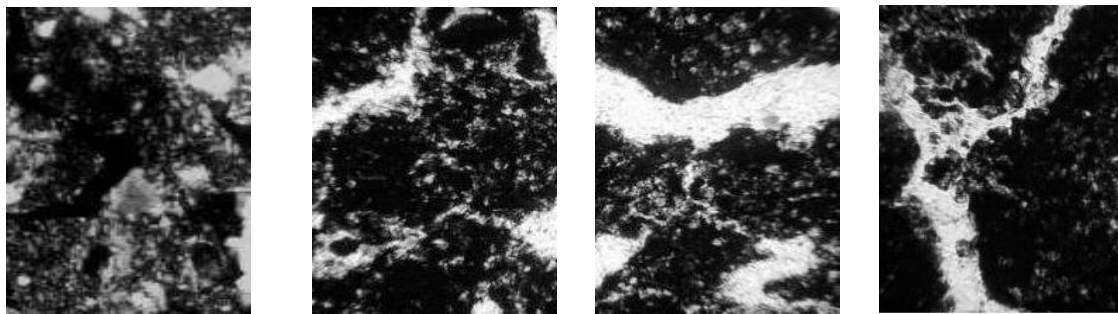
Нами було досліджено структуру ґрунтових розрізів, закладених на двох пробних площах. За результатами польових досліджень (див. табл. 2, 3), нами встановлено, що із зміною рослинного покриву (якщо порівнювати пробну площу екологічної стежки, майже позбавлену рослинного покриву, і ділянку із *Stipa capillata* L.) усі фізико-хімічні та біологічні процеси змінюються:

- 1) польова вологість ґрунту у засушливий період (встановлена за зважуванням зразків) збільшується у 4,3-6,9 разів;
- 2) у дня сильної інсоляції заміряна температура у 10-см шарі ґрунту під сформованим рослинним покривом на 11-15, а іноді, навіть на 30 градусів менша за показники під стежкою (що також важливо, коли при аналізі екониш ми встановили, що температурний фактор здебільшого формує верхню лімітуючу межу);
- 3) накопичення групового та фракційного складу органічної речовини у дослідній ділянці із *S. capillata* у 6-15 разів більше за показниками ділянки деградованого фітоценозу;
- 4) макро- та мікроморфологічні описи ґрунту доводять про майже повну відсутність ґрунтоутворюючої діяльності на екологічній стежці: збільшення щільності, зменшення біологічної активності ґрунтових мешканців, порушення гідродинамічного фактору та ознаки активації ерозійних процесів (див. табл. 2, 3 та рис. 1,2).

Таблиця 2. Макро- і мікроморфологічні характеристики ґрунтів пробної площі №1 (місця зростання *Stipa capillata* L.)

Горизонт (см)	Макроструктурний стан	Мікроструктурний стан
Н 0–10 см	Гумусовий горизонт темного кольору. Насичений кореневими системами степових рослин. Структура ґрунту горіхувато-пилувата. Видно залишки ходів ґрунтових тварин.	Забарвлення горизонту темно-коричневе . Елементарна мікробудова – плазмувато-пилувата. Плазма гумусно-глиниста. Мікроструктура неоднорідна. У значній кількості присутні рослинні залишки, викиди ґрунтової мезофауни та вуглеподібні часточки. Велика кількість пор різної форми та розгалужених каналів.
Н 10–40 см	Гумусовий горизонт темного кольору, щільний, структура горіхувата. Зустрічаються великі або дуже маленькі частини кореневих систем степових рослин. Видно залишки ходів ґрунтових безхребетних.	Забарвлення горизонту темно-коричневе . Елементарна мікробудова – плазмувато-пилувата. Скелет представлений пилуватими частками нерівномірно розташованими за поверхнею шліфа. Плазма – гумусно-глиниста, однорідна. Гумус тонкодисперсний та представлений гумонами і аморфним гумусом, має форму мулль. Не щільний.
Н 40–60 см	Перехідний горизонт. Менш щільний. Горіхувата структура. Горизонт вскипання. Містить залишки СаСО ₃ . Рідко зустрічаються кореневі системи	Забарвлення темно-коричневого кольору, неоднорідне, місцями світло-коричневого кольору. Елементарна мікробудова ґрунту – плазмувато-пилувата. Скелет представлено пилуватими частками нерівномірно

Горизонт (см)	Макроструктурний стан	Мікроструктурний стан
	степових рослин та ходів ґрунтових безхребетних.	розташованими на поверхні шліфа. Плазма переважно гумусно-глиниста з мікронами гумусно-карбонатно-глинистої. Гумус тонкодис-персний та представлений гумонами і аморфним гумусом у вигляді згустку. Рослинних залишків мало. Щільний.
Н 60–80 см	Горизонт менш щільний. Горіхувата структура. Містить залишки CaCO ₃ . Рідко зустрічаються кореневі системи степових рослин та ходів ґрунтових безхребетних.	Забарвлення світло-коричневого кольору, неоднорідне. Елементарна мікробудова ґрунту – плазмувато-пилувата. Скелет представлено пилуватими частками нерівномірно розташованими на поверхні шліфа. Плазма гумусно-карбонатно-глиниста з мікронами гумусно-глинистої. Рослинних залишків мало. Збільшується кількість тріщин. Канали розгалужені. Пори різної форми. Зустрічаються вуглеподібні часточки.

А

Б

В

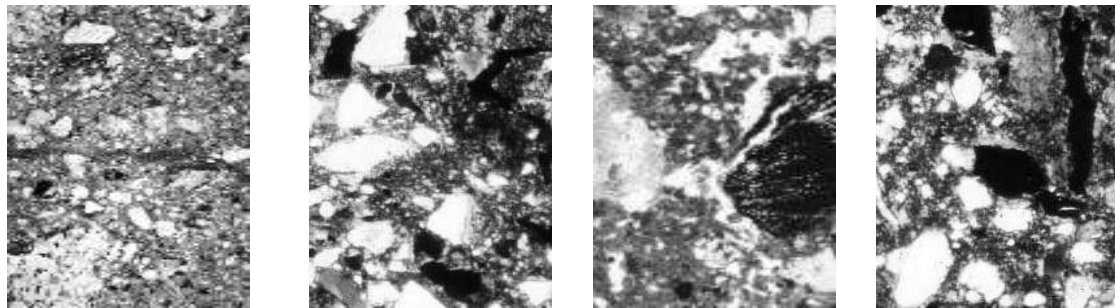
Г

Рис. 1. Шліфи ґрунтових розрізів (пробна площа №1): А – Н 0-10 см; Б – Н 10-40 см; В – Н 40-60; Г – Н 60-80 см.

Таблиця 3. Макро- і мікроморфологічні характеристики ґрунтів пробної площі №2 (екологічна стежка)

Горизонт (см)	Макроструктурний стан	Мікроструктурний стан
Н 0–10 см	Горизонт сірого кольору, щільний. Структура горіхувата. Кореневими системами не насичений. Помітні нечисленні ходи безхребетних.	Забарвлення темно-сіре рівномірне. Скелет представлено пилуватими часточками, розташованими рівномірно за поверхнею шліфа. Структура горіхувато-пилувата. Зустрічаються тріщини. Пори присутні в невеликій кількості.
Н 10–40 см	Горизонт темного кольору, щільний. Структура горіхувата. Зустрічаються нечисленні ходи безхребетних та кореневі системи рослин.	Забарвлення темно-коричневе з часточками світлого кольору. Зерна скелету подовжені, рівномірно розподілені на поверхні шліфа. Структура горіхувата. В агрегованих мікронах спостерігається розгалужена система пор.

Горизонт (см)	Макроструктурний стан	Мікроструктурний стан
Н 40–60 см	Горизонт світло-коричневого кольору. Структура горіхувата. Більш щільний. Видно розгалужені ходи ґрунтових тварин.	Забарвлення темно-коричневого кольору з вкраплення світло-коричневого, неоднорідне. Елементарна мікробудова – горіхувато-пилувата неоднорідна. Зустрічаються вуглеподібні часточки. Пори різної морфології. Зерна скелету подовжені. Горизонт щільний.
Н 60–80 см	Горизонт бурого кольору з вкрапленням часточок світлого кольору. Структура горіхувато-призматична. Містить ходи ґрунтових тварин. Горизонт щільний.	Забарвлення бурого кольору з вкрапленням часточок елювію та делювію. Структура горіхувата. Пори різної морфології. Зерна скелету розташовані рівномірно за поверхнею шліфа. Зустрічаються мікротріщини різної форми. Рослинних залишків мало. Горизонт щільний.

А

Б

В

Г

Рис. 2. Шліфи ґрунтових розрізів (пробна площа №2): А – Н 0-10 см; Б – Н 10-40 см; В – Н 40-60; Г – Н 60-80 см.

Таким чином, нами доведено, що балансова екосистемна структура степових ділянок РЛП визначається прогресивною потребою наявності повночленного комплектування типових фітоценозів, де представники роду *Stipa* відіграють вирішальну роль. Така біогеоценологічна діагностика ґрунтів є важливим елементом при плануванні заходів із відновлення порушених екотопів.

За результатами експериментального спостереження на окремих ділянках РЛП нами було прослідковано деякі закономірності сукцесійних перетворень ковилових степів.

Тенденційні ряди змін типів фітоценозів у РЛП «Клебан-Бик» сформовано за двома напрямками: за умов випасання та типового заповідання

Обидва прогнозних явища не є втішними для ковилових степів, але за умов контрольованої рекреації та розширення зони абсолютного заповідання (при по-новому запропонованій схемі функціонального зонування) можна зберегти продуктивні степові ділянки на території РЛП «Клебан-Бик».

Факти сукцесійних тенденцій, послаблення потужності репродуктивного потенціалу видів роду *Stipa* L., посилений антропопресинг переважно за рахунок рекреаційної діяльності, – все це призводить до єдиного висновку –

без вживання діючих заходів реінтродукції продуктивні ковилові степи можуть елімінувати як екосистеми, чого допустити ніяк не можна.

Для отримання вихідного матеріалу для реінтродукції видів роду ковила найбільш ефективним нами визначено штучне вегетативне розмноження поділом та насіннєве розмноження. Нами на ділянці степового типу на прилеглий території РЛП було сформовано експериментальний розсадник усіх зазначених видів ковил. Встановлено, що у натурних умовах ковили ліпше розмножувати плодами та на 2-3-й рік вегетації розділяти кущ на три клональних частини й застосовувати безпосередньо практику реінтродукції.

Чотирирічний інтродукційний експеримент дозволяє виділити види, які характеризуються більшим інтродукційним успіхом (*S. capillata*, *S. ucrainica*) та види, для збереження яких необхідно залучати додаткові заходи, головними з яких є штучна корекція умов зростання для подолання фітоценотичних бар'єрів, які є здебільшого лімітуючими факторами для молодих особин (*S. asperella*, *S. pulcherrima*).

Зазначені вище тенденції зміни трав'янистого покриву РЛП свідчать про розвиток процесу мезофітизації степових ділянок, який в першу чергу пов'язаний із зменшенням дії зоологічної компоненти, зміною режиму природокористування на цій території та опосередковано збігається зі світовими тенденціями зміни клімату. Це вказує на необхідність подальшого дослідження та реалізацію програми довготривалого моніторингу у об'єктах природно-заповідного фонду в рамках регіональної екологічної мережі.

Література

1. Білик Г.І. Зміни рослинного покриву степу Михайлівська цілина на Сумщині залежно від режиму заповідності / Білик Г.І., Ткаченко В.С. // Укр. ботан. журн. - 1973. – 30. - №1. - С. 89-95
2. Боговін А.В. Екологічний аналіз рослинності природних біогеоценозів / Боговін А.В., Травлеєв А.П., Белова Н.А., Дудник С.В. // Екологія та ноосферологія. – 2003. - № 1-2. – С. 4-11.
3. Булейко А.А. Порівняльна характеристика едафотопів біогеоценозів терену / А.А. Булейко // Грунтознавство. - 2009. - Т. 10. - № 1-2. – С. 9 –13
4. Бурда Р.И. Антропогенная трансформация флоры / Р.И. Бурда. – К.: Наук. думка, 1991. – 168 с.
5. Бурда Р.И. Атлас охраняемых растений / Бурда Р.И., Ларин Д.А., Остапко В.М. - К.: Наук. думка, 1995. – 124 с.
6. География и мониторинг биоразнообразия. Колл. авторов. – М.: Изд-во научного и учебно-методического центра, 2002. – 432 с.
7. Глухов О.З. Реінтродукція раритетних видів флори на південному сході України / Глухов О.З., Птиця В.В. – Донецьк: Вебер, 2008. - 180 с.

8. Дроздов Н.Н. Экосистемы мира / Дроздов Н.Н., Мяло Е.Г. – М.: Высшая школа 1997. – 340 с.

9. Екофлора України. Том 1 / Дідух Я.П. та ін.; відпов. ред. Я.П. Дідух. – К.: Фітосоціоцентр, 2000. – 284 с.

10. Миркин Б.М. Современная наука о растительности / Миркин Б.М., Наумова Л.Г., Соломещ А.И. – М.: Логос, 2001. – 264 с.

11. Остапко В.М. Эйдологические, популяционные и ценотические основы фитосозологии на юго-востоке Украины / В.М. Остапко. – Донецк: ООО «Лебедь», 2005. – 408 с.

УДК 325.3

БРИТАНО-ГЕРМАНСКИЕ КОЛОНИАЛЬНЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ В ЮЖНОАФРИКАНСКОМ РЕГИОНЕ НА РУБЕЖЕ XIX – XX ВВ.

**Барышников К.С.
Темиров Ю.Т.**

Процесс колониального освоения мира и связанное с ним неизбежное столкновение интересов ведущих европейских держав во многом является именно тем историческим наследием, которое и сегодня влияет на судьбу отдельных регионов и даже целых континентов. Соответственно, изучение имевших место при этом противостояния и противоречий между великими державами (в данном случае – Британская и Германская империи) в том или ином регионе (к примеру, в Южной Африке) позволяет ответить на целый ряд так называемых «больных вопросов» истории международных отношений.

В последнее время появился ряд работ в которых, рассматриваются отдельные аспекты исследуемой проблемы. К их числу следует отнести научные исследования Д. Жукова, Г. В. Шубина, А. Б. Давидсона [1; 2; 3]. Также особый интерес представляют работы западных историков, являвшихся современниками рассматриваемых событий – И. Колвин, Р. Хаггард, Дж. Никсон, С. Уилкинсон [4; 5; 6; 7] и других.

Следует подчеркнуть, что достаточно мало внимания, как в отечественных, так и зарубежных исследованиях, уделено германскому влиянию на внутреннюю и внешнюю политику бургских государств – Трансвааля (Южно-Африканской республики) и Оранжевого Свободного Государства.

Целью данной работы является комплексное рассмотрение и анализ процесса обострения англо-германского колониального противоборства в южноафриканском регионе на рубеже XIX – XX вв.

Победа во Франко-прусской войне стала финальным этапом в процессе создания новой европейской державы – Германской империи, стремительно начавшей наवरстывать «упущенное», в том числе и в колониальном вопросе. Необходимо отметить, что германская верхушка, и прежде всего сам Бисмарк, изначально относилась к вопросу колониальной экспансии весьма прохладно.